

nr 9

Institutet för utbildningsrätt
JURIDISKA FAKULTETEN

Barnet i skolan

OM RÄTTIGHETER, AKTÖRSKAP
OCH TILLGÄNGLIGHET

Red. Hans Eklund, Victoria Enkvist
och Stina Hallén

iUSTUS

Barnet i skolan

Om rättigheter, aktörskap och tillgänglighet

Redaktörer

Hans Eklund, Victoria Enkvist & Stina Hallsén

§
iUSTUS
FÖRLAG

© Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2024

Upplaga 1:1

ISBN 978-91-7737-294-3

Produktion: eddy.se ab, Visby 2024

Omslag: John Persson

Förlagets adress: Box 1994, 751 49 Uppsala

Telefon: 018-65 03 30

Webbadress: www.iustus.se, e-post: kundtjanst@iustus.se

Printed by Eurographic Group 2024

Innehållsförteckning

Inledning 9

Lärare i korstryck mellan juridiska krav och pedagogiska förväntningar 13

Stina Hallsén och Victoria Enkvist

Inledning 13

Bakgrund 14

 Psykisk ohälsa och stress bland elever 14

 Läraren i korstryck mellan juridik, pedagogik och marknad 16

Teoretiskt ramverk 17

Metodik och empiriska källor 18

Juridiska krav och lärarnas förväntningar 20

 Övergripande bestämmelser 20

 Betygskriterier – en grund för betygssättningen 21

 Rättssäker bedömning, långsiktigt lärande och upplevd stress? 22

 En känsla av otillräcklighet 26

 Ett nytt betygssystem 27

Avslutande diskussion 30

Referenser 32

Barns tillgång till utbildning i fritidshemmet – en rättighetsfråga! 37

Sandra Karlsson

Inledning 37

 Barns rätt till utbildning 39

 Fritidshemmet – en viktig arena för barns utbildning 41

Innehållsförteckning

En kritisk policyanalys från ett barnrättsperspektiv	43
Barns tillgång till utbildning i fritidshem – en villkorad rättighet	44
Asylsökande och papperslösa barns tillgång till utbildning i fritidshem	47
En utökad rätt till fritidshem?	53
Slutdiskussion	61
Referenser	63

Vad händer med skolan när barnkonventionen blir lag? 67

Lotta Lerwall, Andreas Bergh och Emma Arneback

Inledning – ett projekt om juridifiering av och i skolan	67
Juridifieringen på skolans område	70
Juridifiering genom ökad reglering och ansvarsutkrävande	70
Barns rättigheter – en del av juridifieringen	72
Några slutsatser efter intervjuer vid de nationella myndigheterna	74
Fokus på myndigheternas inre arbete	74
En undflyende juridifiering	75
Avslutande reflektioner – interdisciplinärt samarbete	77
Källförteckning	79

Förlängd skolplikt – en studie av två reformer 83

Sara Lundberg

Inledning	83
Teoretiska utgångspunkter, tillvägagångssätt och tidigare forskning	84
Teoretiska utgångspunkter och tillvägagångssätt	84
Tidigare forskning	86
Historisk bakgrund – från oreglerad läroplikt till tioårig närvaroplikt	89
Resultat	94
Nioårig skolplikt – problem och lösningar	94
Obligatorisk förskoleklass 2018 – problem och lösningar	96
Sammanfattande diskussion	98
Behovet av vidare forskning	99
Referenser	100

**Nationella prov – rättssäkerhet, likvärdighet och rättvisa
ur ett funktionsrättsperspektiv 103**

Susanne Fransson och Roxy Jansson Stening

Inledning och bakgrund 103

Syfte och frågeställningar 104

Begrepp – vilka och varför? 104

Metod en tvåstegsraket 105

Barns mänskliga rättigheter som normativ fond 105

Bakgrundsbeskrivning av skolans normbildning 106

Nationella prov – rättvisa och likvärdiga 108

Syftet med nationella prov i grundskolan 108

Skolverkets normer för anpassningar och prövning vid
nationella prov 109

Särskilda skäl och undantag 110

Aidentifierade elevlösningar (provsvår) 111

Digitalisering av nationella prov 113

Nationella bedömningsstöd 114

Sammanfattande kommentarer 114

Rättspraxis – bristande anpassning vid nationella prov 115

Tre mål, två instanser – rättspraxis 115

Rättssäkerhetsprinciper – nationella prov och bedömning 116

Förutsebarhet vid genomförande av nationella prov 118

Likabehandling och skyddet mot diskriminering 119

Konsekvens och proportionalitet – rättsstatliga begrepp 119

Sammanfattande kommentarer – formell rättssäkerhet 120

Rättssäkra nationella prov i materiell mening 120

Avslutande diskussion – anpassning och rättvisa för barn med
normbrytande funktionalitet 121

Källförteckning 123

**Children's agency in Finnish schools: How the pupil's right to be
heard is regulated by the Basic Education Act 125**

Virve Valtonen

The context and aim of this article 125

Pupils' agency as an integral part of basic education 128

Pupil's right to be heard according to the Basic Education Act 130

Innehållsförteckning

The pupil's right to be heard as a part of a group	130
The pupils' right to be heard in their own affairs	133
Pupils' lack of agency compared to the legislation on the health and social services	136
Conclusion	139
Acknowledgements	140
References	141

Hur motverkas pojkars självsaboterande agerande i skolan? 145

Fredrik Zimmerman

Pojkar får sämre betyg oavsett bakgrund	145
En dubbel logik	146
Pojkar gynnas av rätt pedagogiskt stöd	148
Pojkar ökar inte i status	149
Vad är självsaboterande handlingar?	152
Begriplighet måste föregå ansträngning	153
Studieteknik	154
Kognitiv avlastning	156
Jobba uppsökande	157
Språk	158
Fyra sätt att få pojkar att prestera bättre i skolan	159
Relationer är viktiga	160
Referenser	160

Inledning

Hösten 2023 anordnade Institutet för utbildningsrätt (IfU) vid juridiska institutionen, Uppsala universitet en konferens på temat: *Barnet i skolan – om rättigheter, aktörskap och tillgänglighet*. Konferenstemat aktualiserade därmed flera områden, bland annat frågor om barns delaktighet och medbestämmande i relation till sina vårdnadshavare, och skolpersonal. Även rätten till utbildning, trygghetsfrågor såsom skydd mot kränkningar och diskriminering, och frågor om inkludering var centrala teman på konferensen.

Talare och seminarieledare på konferensen var i huvudsak forskare inom rättsvetenskap, statsvetenskap, pedagogik, didaktik, och praktiskt verksamma i skolans värld. De som deltog i konferensen var forskare, föreläsare för myndigheter och olika organisationer, rektorer och representanter från samhället i övrigt.

Förevarande bok består av texter baserade på några av de presentationer som genomfördes under konferensen. Dessa bidrag representerar en bredd avseende barns rättigheter och frågan om hur dessa säkras i skolans värld. En del av bidragen är resultat av olika forskningsprojekt medan andra är mer reflekterande och erfarenhetsbeskrivande. Författarna har själva valt om de vill att deras bidrag peer-review granskas eller inte.

Stina Hallsén och Victoria Enkvist analyserar i sitt bidrag de dilemman som kan uppstå mellan juridiska krav och pedagogiska förväntningar hos lärare i samband med bedömningar och betygsättning i gymnasieskolan. I texten presenteras det rättsliga ramverk som reglerar bedömningar och betygsättning i skolan samt bakomliggande syften

till det nya betygssystemet i gymnasieskolan. Detta relateras till resultatet av fokusgruppsintervjuer med lärare och elever som genomförts inom ramen för ett praktiktäna forskningsprojekt.

Sandra Karlsson undersöker barns rätt till utbildning i fritidshemmet med utgångspunkt i barnkonventionen. Centralt i Karlssons text är rätten till utbildning och hur denna rättighet ska förstås i relation till fritidshem. Ett annat spår i Karlssons text är hur rättigheten konkretiseras för de som är allra mest utsatta i samhället, asylsökande och papperslösa barn. Denna fördjupning belyser frågor om likabehandling och diskriminering och de avvägningar som statsmakten har gjort avseende vissa grupper av barn.

Lotta Lerwall, Andreas Bergh och Emma Arneback presenterar i sin text *Vad händer med skolan när barnkonventionen blir lag?* sitt tvärdisciplinära forskningsprojekt JURED (Juridification and Education). I projektet ställs frågan om vad som händer med skolan efter att lagen om barnkonventionen har trätt i kraft. Syftet är att bidra med kunskap om vad som händer när lagen om barnkonventionen iscensätts på olika nivåer i det svenska skolväsendet och att därigenom bidra med kunskap om de möjligheter och utmaningar som uppstår i mötet mellan rättslig styrning och pedagogisk verksamhet.

Sara Lundberg undersöker de motiv och bevekelsegrunder som låg till grund för förlängningen av skolplikten vid införandet 1950 av nio-årig skolplikt respektive när förskoleklassen 2018 gjordes obligatorisk. Lundberg beskriver även översiktligt hur skolplikten har utvecklats sedan 1842 års folkskolestadga. Skolväsendet gick igenom radikala förändringar under de år som förflöt mellan de studerade reformerna, vilket ledde till att olika problemformuleringar motiverat en förlängning av skolplikten och att nya problem ersatte gamla.

Roxy Stening och Susanne Fransson skriver i sitt bidrag om nationella prov och anpassning till elever med normbrytande funktionalitet i ett rättssäkerhetsperspektiv. Författarna tolkar rättssäkerhetsprincipernas innehåll med utgångspunkt i ett funktionsrätts- och barnrättsperspektiv. Syftet med texten är att genomlys skolans bedömningssystem för att komma fram till hur det kan förbättras och bli mer rättvist för elever med normbrytande funktionalitet. De diskuterar bland annat om bedömningssystemet för de nationella proven är rättvist. En annan fråga som författarna ställer sig är vad avidentifierade elevlös-

ningar och extern rättning av nationella prov innebär ur ett funktionsrättsperspektiv.

I sitt bidrag analyserar Virve Valtonen finska skolbarns rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i frågor som rör dem. I sin undersökning undersöker Valtonen om den finska skollagen uppfyller de krav som ställs i barnkonventionen. Mer specifikt är fokus för Valtonens artikel hur barns rätt att komma till tals regleras och hur elevers inflytande säkerställs enligt den finska skollagen.

Fredrik Zimmerman fokuserar i sin text på pojkars självsaboterande agerande i skolan. Pojkar som grupp presterar sämre än flickor i skolan och en orsak till detta, menar Zimmerman, är att skolan inte är begriplig för många pojkar och när de inte känner sig kompetenta nog att klara en uppgift väljer de istället att visa ett avståndstagande vilket i förlängningen skadar dem själva. Zimmerman exemplifierar hur skolor genom arbete med studieteknik, kognitiv avlastning, uppsökande arbetssätt och språkligt stöd kan hjälpa dessa pojkar att sluta visa ett avståndstagande från studier och höja sina resultat i skolan.

Det finns en mängd olika sätt att belysa barnet i skolan utifrån deras rättigheter, aktörskap och tillgänglighet. Bidragen i denna bok visar en del av den bredd av viktiga frågor som berördes på konferensen. Förhoppningen är att boken på detta sätt kan stimulera till vidare forskning och debatt. Hösten 2024 är det 10 år sedan IfU grundades. För att markera detta jubileum är denna antologis omslag lite extravagant.

Vi vill tacka amanuens Hedvig Alvéén för ovärderlig hjälp med administration och organisation. Ett varmt tack också till författarna för deras medverkan! Vidare vill vi rikta ett stort tack för det ekonomiska stöd till tryckningen av denna bok som har lämnats av Emil Heijnes Stiftelse.

Redaktionskommittén Hans Eklund, Victoria Enkvist och Stina Hallsén